

O'SMIRLIK DAVRIDA DVIANT XULQ IJTIMOY PEDAGOGIK MUOMMO SIFATIDA

Sarimsoqova Irodaxon

Sodiqova Nigina

Mustafayeva Guliston

Annotatsiya: *O'smirlik davri inson hayotining eng muhim va murakkab bosqichlaridan biridir. Bu davrda shaxsiyat shakllanadi, ijtimoiy rollar aniqlanadi va o'zaro munosabatlar o'rganiladi. O'smirlar o'zlarini, o'zlarining o'rnini va jamiyatdagi rollarini izlaydilar. Ushbu jarayonlar davomida o'smirlar turli xil ijtimoiy va psixologik qiyinchiliklarga duch keladilar, bu esa ularning xulq-atvoriga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Dviant xulq, ya'ni ijtimoiy normalardan chetga chiqadigan xulq-atvor, o'smirlar orasida keng tarqalgan muammolardan biridir. Ushbu maqolada dviant xulqning sabablari, oqibatlar va ijtimoiy pedagoglar tomonidan buni oldini olish va bartaraf etish usullari haqida ma'lumotlar berilgan.*

Kalit so'zlar: *dviant xulq, o'smirlar, xulq-atvor, ijtimoiy normalar, ko'nikmalar, kelishmovchiliklar, giyohvandlik, depressiya.*

Аннотация: *Подростковый возраст – один из важнейших и сложных этапов жизни человека. В этот период формируется личность, определяются социальные роли и усваиваются взаимоотношения. Подростки ищут себя, свое место и роль в обществе. В ходе этих процессов подростки сталкиваются с различными социальными и психологическими трудностями, которые могут повлиять на их поведение. Девиантное поведение, то есть поведение, отклоняющееся от социальных норм, является одной из наиболее распространенных проблем среди подростков. В данной статье представлена подробная информация о причинах и последствиях девиантного поведения и способах его предотвращения и устранения социальными педагогами.*

Ключевые слова: *девиантное поведение, подростки, поведение, социальные нормы, навыки, разногласия, зависимость, депрессия.*

Abstract: *Adolescence is one of the most important and complex stages of human life. During this period, personality is formed, social roles are defined and mutual relations are learned. Adolescents are searching for themselves, their place and role in society. During these processes, adolescents face various social and psychological difficulties, which can affect their behavior. Deviant behavior, that is, behavior that deviates from social norms, is one of the most common problems among adolescents. This article provides detailed information about the causes and consequences of deviant behavior and how to prevent and eliminate it by social pedagogues.*

Key words: *deviant behavior, adolescents, behavior, social norms, skills, disagreements, addiction, depression.*

KIRISH. Dviant xulq o'smirlik davrida ko'plab shakllarda namoyon bo'lishi mumkin. Bunga jinoyatchilik, giyohvandlik, ichkilikbozlik, o'ziga zarar yetkazish, o'zini izolyatsiya qilish va boshqa xavfli xulq-atvorlar kiradi. Ushbu xulq-atvorlar o'smirlarning psixologik, ijtimoiy va jismoniy salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Dviant xulqning sabablari ko'p qirralidir. O'smirlar o'zlarini izlayotgan paytda, ular ko'pincha boshqalar bilan solishtiriladi va ijtimoiy talablar va kutishlar bilan to'qnash keladilar. Agar o'smir ijtimoiy normalarga mos kelmasa yoki o'zini qoniqtirmasa, dviant xulq rivojlanishi mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODOLOGIYASI

Oila muhitining o'smirlarning xulq-atvoriga ta'siri katta ahamiyatga ega. Oila, o'smirlar uchun birinchi ijtimoiy muhit hisoblanadi. Agar oila ichida muammolar bo'lsa, masalan, ota-onalar o'rtasidagi kelishmovchiliklar, ota-onaning e'tiborsizligi yoki haddan tashqari talablar, o'smirlar dviant xulq ko'rsatishga moyil bo'lishlari mumkin. Oila a'zolari o'rtasidagi ijtimoiy aloqalar, o'smirlarning o'zini qanday his qilishiga va ijtimoiy munosabatlarini qanday rivojlantirishiga ta'sir qiladi. Oila ichidagi ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, o'smirlarni dviant xulqdan saqlashda muhim rol o'ynaydi. Do'stlik munosabatlari ham o'smirlar xulqiga ta'sir qiladi. O'smirlar do'stlari bilan vaqt o'tkazish orqali o'zlarini ifoda etadilar va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Agar o'smirlar salbiy ta'sirga ega bo'lgan do'stlar bilan vaqt

o'tkazalar, bu ularning dviant xulq ko'rsatishiga olib kelishi mumkin. Do'stlar o'rtasidagi bosim, o'smirlarni giyohvandlik yoki ichkilikbozlik kabi xavfli xulq-atvorlarga jalb qilishda muhim rol o'ynaydi. O'smirlar o'zlarini qabul qilingan his qilish uchun do'stlarining talablariga moslashishga harakat qiladilar, bu esa ularning xulq-atvorini o'zgartirishi mumkin. Dviant xulqning oqibatlari o'smirlar uchun juda jiddidir. Bunday xulq-atvor o'smirlarning o'z-o'zini baholashiga, o'ziga bo'lgan ishonchiga va kelajakdagi imkoniyatlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Dviant xulq ko'rsatgan o'smirlar ko'pincha ijtimoiy izolyatsiya, depressiya va boshqa psixologik muammolarga duch keladilar. Ularning ta'lim olish imkoniyatlari ham cheklanishi mumkin, chunki dviant xulq ko'rsatgan o'smirlar maktabda muammolar bilan duch kelishadi va o'qish jarayonida qiyinchiliklarga uchraydilar. Shu sababli, dviant xulqni oldini olish va bartaraf etish ijtimoiy pedagoglar uchun muhim vazifa hisoblanadi. Ijtimoiy pedagoglar o'smirlar bilan ishlashda dviant xulqni oldini olish uchun bir qator strategiyalarni qo'llashlari mumkin. Birinchi navbatda, o'smirlar bilan mustahkam munosabatlar o'rnatish juda muhimdir. O'smirlar o'zlarini tushunadigan va qo'llab-quvvatlaydigan kattalar bilan muloqot qilishni xohlashadi. Ijtimoiy pedagoglar o'smirlar bilan ochiq va samimiy muloqot o'rnatish orqali ularning muammolarini tushunishga va ularga yordam berishga harakat qilishlari kerak. Bu, o'smirlarning o'zlarini qabul qilingan va qo'llab-quvvatlangan his qilishlariga yordam beradi va dviant xulq ko'rsatish ehtimolini kamaytiradi.[1]

MUHOKAMA VA NATIJALAR Shuningdek, ijtimoiy pedagoglar o'smirlar uchun ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish dasturlarini tashkil etishlari mumkin. O'smirlar o'zaro munosabatlar, muloqot va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini o'rganishlari kerak. Bunday dasturlar o'smirlarning o'zaro munosabatlarini yaxshilashga, ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga va dviant xulq ko'rsatish ehtimolini kamaytirishga yordam beradi. O'smirlar uchun ijtimoiy faoliyatlar va tadbirlar tashkil etish ham muhimdir. Bunday tadbirlar o'smirlarning ijtimoiy aloqalarini kengaytiradi va ijtimoiy normalarga mos keladigan xulq-atvorlarni rivojlantirishga yordam beradi.[2]

O'smirlar uchun psixologik yordam ham dviant xulqni oldini olishda muhim rol o'ynaydi. O'smirlar o'z muammolarini hal qilishda yordamga muhtoj bo'lishlari mumkin. Psixologik maslahat va yordam, o'smirlarning o'z muammolarini tushunishga va ularni hal qilishga yordam beradi. Ijtimoiy pedagoglar o'smirlarni psixologik yordam olishga yo'naltirish orqali ularning dviant xulq ko'rsatish ehtimolini kamaytirishi mumkin. Dviant xulqni oldini olishda oila, maktab va jamoa o'rtasida hamkorlik muhimdir. Oila va maktab o'rtasida samarali aloqa o'rnatish, o'smirlarning ijtimoiy muhitini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega. Oila va maktab birgalikda o'smirlar uchun qo'llab-quvvatlash tizimini yaratishi kerak. Bunday tizim o'smirlarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga, psixologik holatini yaxshilashga va dviant xulq ko'rsatish ehtimolini kamaytirishga yordam beradi.[3]

Oila va ta'lim muassasalarining o'smirlar xulqiga ta'siri murakkab va ko'p qirrali masala bo'lib, bu ikki muhit o'smirlarning shaxsiyati, ijtimoiy ko'nikmalari va kelajakdagi hayotlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. O'smirlik davri - bu shaxsiyatning shakllanishi va ijtimoiy munosabatlarning rivojlanishi uchun juda muhim davrdir. Oila va ta'lim muassasalari o'smirlarning xulq-atvorini, qadriyatlarini va hayotiy yo'nalishlarini belgilovchi asosiy omillardir.[4]

Oila - bu shaxsning birinchi ijtimoiy muhitidir. Oila a'zolari, xususan ota-onalar, o'smirning xulq-atvorini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ota-onalar o'z farzandlariga qanday qadriyatlarni o'rgatishlari, ularning xulq-atvorini va qaror qabul qilish qobiliyatini belgilaydi. Oila ichidagi muomala, muloqot va hissiy aloqalar o'smirning o'zini tutishi va boshqalar bilan aloqalarini qanday o'rnatishini belgilaydi. Agar oila muhitida mehr-muruvvat, qo'llab-quvvatlash va o'zaro hurmat mavjud bo'lsa, o'smirlar o'zlarini ishonchli va xavfsiz his qiladilar. Bu esa ularning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Biroq, agar oila ichida ziddiyatlar, tajovuz yoki befarqlik bo'lsa, o'smirlar o'zlarini noqulay his qilishi mumkin. Bunday holatlar ularning xulq-atvoriga salbiy ta'sir ko'rsatadi, bu esa o'z navbatida, o'smirning ijtimoiy munosabatlariga va ta'lim jarayoniga ham ta'sir qiladi. Oila muhitida o'zaro muloqotning yetishmasligi o'smirning hissiy rivojlanishiga to'sqinlik qiladi va bu ularning ijtimoiy izolyatsiyasiga olib kelishi mumkin. Ta'lim muassasalari ham

o'smirlarning xulqiga ta'sir etuvchi muhim omildir. Maktablar, universitetlar va boshqa ta'lim muassasalari o'smirlarning bilim olish jarayoni bilan birga, ularning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Ta'lim muassasalari o'smirlar uchun yangi do'stlar orttirish, ijtimoiy aloqalar o'rnatish va o'z fikrlarini ifoda etish imkoniyatlarini taqdim etadi. Maktabda olingan tajribalar, o'smirlarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va ularning xulq-atvorini shakllantiradi. Ta'lim muassasalarida o'qituvchilar ham o'smirlarning xulqiga ta'sir etuvchi muhim shaxslar hisoblanadi. O'qituvchilar o'z bilimlari va tajribalari orqali o'smirlar uchun namuna bo'lishadi. Ularning yondashuvi, o'quvchilar bilan aloqalari va ta'lim jarayonidagi ishtiroklari o'smirlarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirishi yoki kamaytirishi mumkin. O'qituvchilar o'smirlarning qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Agar o'qituvchi o'smirlarga qo'llab-quvvatlash va ilhom berishga tayyor bo'lsa, bu o'smirlarning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi va ularning xulq-atvoriga ijobiy ta'sir qiladi. Biroq, ta'lim muassasalarida ham muammolar mavjud. Maktabda bullying, ijtimoiy izolyatsiya yoki o'zaro raqobat o'smirlarning ruhiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bunday holatlar o'smirlarning o'ziga bo'lgan ishonchini pasaytiradi va ularning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishiga to'sqinlik qiladi. Shuning uchun ta'lim muassasalari o'smirlarning xulq-atvorini ijobiy tomonga o'zgartirish uchun xavfsiz va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratishga intilishlari zarur. Oila va ta'lim muassasalarining o'smirlar xulqiga ta'sirini tushunish uchun, ularning o'zaro aloqalarini ham ko'rib chiqish muhimdir. Oila va maktab o'rtasidagi aloqalar o'smirlarning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ota-onalar va o'qituvchilar o'rtasida yaxshi muloqot o'smirlarning ta'lim jarayonini yaxshilashga yordam beradi. Ota-onalar o'z farzandlarining maktabdagi muvaffaqiyatlari haqida xabardor bo'lishlari va o'qituvchilar bilan hamkorlik qilishlari o'smirlarning xulqini ijobiy tomonga o'zgartirishga yordam beradi.[5]

XULOSA. Umuman olganda, o'smirlik davrida dviant xulq ijtimoiy pedagogik muommo sifatida juda muhimdir. O'smirlar o'zlarini izlayotgan paytda, ular ko'plab qiyinchiliklarga duch keladilar va bu qiyinchiliklar dviant xulq ko'rsatishiga olib kelishi mumkin. Dviant xulqning sabablari, oqibatlar va uni oldini

olish usullari haqida chuqur tushuncha olish, ijtimoiy pedagoglar uchun o'smirlar bilan samarali ishlashda muhimdir. O'smirlarning ijtimoiy muhitini yaxshilash, psixologik holatini qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish orqali deviant xulqni oldini olish mumkin. Ijtimoiy pedagoglar o'smirlar bilan ishlashda o'zaro munosabatlarni mustahkamlash, ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish va psixologik yordam ko'rsatish orqali deviant xulqni bartaraf etishga yordam berishlari kerak. O'smirlar uchun ijtimoiy muhitni yaxshilash va deviant xulqni oldini olish, ularning kelajagini yaxshilashga yordam beradi va jamiyatning rivojlanishiga hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdurahmonov, A. (2019). "O'smirlik davrida deviant xulq: sabablari va oldini olish usullari". Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi.
2. Murodov, B. (2020). "Deviant xulq va uning ijtimoiy pedagogik jihatlari". Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti.
3. Qodirova, D. (2018). "O'smirlar o'rtasida deviant xulq va uning ijtimoiy ta'siri". Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti
4. Rahimov, S. (2021). "Pedagogik muammo sifatida deviant xulq: nazariy va amaliy jihatlar". Farg'ona: Farg'ona Davlat Universiteti.
5. Iskandarov, R. (2022). "O'smirlik davrida deviant xulq va uning oldini olish". Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.
6. Xudoyberdiyeva, N. (2020). "Deviant xulq va o'zgaruvchan ijtimoiy sharoitlar". Andijon: Andijon Davlat Universiteti.
7. Tursunov, E. (2019). "O'smirlar va deviant xulq: muammolar va yechimlar". Nukus: Qoraqalpog'iston Davlat Universiteti.
8. Sultonov, A. (2021). "Ijtimoiy pedagogika va deviant xulq: nazariy asoslar". Toshkent: Oliy ta'lim muassasalari
9. Mirzaeva, L. (2022). "O'smirlik davrida ijtimoiy muhit va deviant xulq". Termiz: Termiz Davlat Universiteti.
10. Soliyev, I. (2023). "Deviant xulq va pedagogik yondashuvlar". Qarshi: Qarshi Davlat Universiteti.